

621/300

621/300 S MEFJE

TART.: A SOMOGY MEGYEI CÉHEK KIALAKULÁSA

4 lap

FOLDRAJZI MUTATÓ: SOMOGY MEGYE

SZARVUTATÓ: XV

Iratgyűjtő

MSZ 5617

PAPIRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁROZÁS

ÁTVEZETVE AZ EGYSÉGES LTK. 1054-es TÉTELE ALÓL

1051

Somogy iparosnépeiről a XIII. szd. első feléből vannak adataink. Albeus leírása szerint / 1240 / Nagytótes / Fajsz környéke / udvarnokai között van 4 kovács háznép és 4 ács / fabri /, Köröshelyen egy Nyche nevű kádár / bucharius /, Kutuson / Kutas / sütő és molnár / pistoros /. A Kaposon két malma van az apátságnak.

1233-ból ismerjük a zeelici kenészek oly kötelezettségét, mely szerint 5 szekér dongafát tartoznak szállítani hordók készítésére az apát kaposi malnához.

Az iparosok telephelyei a középkori városok voltak. Ilyen települést látunk Szigetváron, ahol a lakosság a monostor körül telepedett le. Az itt élő ágostonrendiek, külföldi összeköttetések révén, különböző mesterséget űző iparosokat telepítettek be.

A török hódoltság az iparélet terén is új helyzetet teremt. A török elvonja a lakosságot az ipartól és hadi munkára kényszeríti. A várban lakatosok, kocsigyártók, kovácsok és más kézművesek voltak, akikre a vár javításánál feltétlenül szükség volt. A török kincstár a fegyvereket és a kézművesmunkákat is házilag készíttette, ezért sok iparost foglalkoztatott. Ezek Dömötökben /- testület, a zeoldos hadsereg iparúzó szakaszainak neve / végosték munkájukat. A dömötökben kocsigyártók, szíjártók, nyergesek, kovácsok, vértgyártók, fegyverkészítők, ácsok voltak nagyobb számban.

Somogy megyében a következő helyeken voltak zeoldos csapatok: a koppányi szandzsákban: Koppán, Lak, Karád, a pécsi szandzsákban: Szilvásszentmárton, Görgösgál, Kaposvár, a szigetvári szandzsákban: Szigetvár, Segesd, Borzenco.

Feltehető, hogy mindezekben a helyeken iparosok is voltak.

A szigetvári zeoldlajstrom szerint a szigetvári várban 4 kovács, 5 kézműves és 3 fegyverkészítő volt.

A koppányi vilajet fejadó deftere szerint a következő helyeken vannak kovácsok:

Nágocs faluban Mihál kovács, Kenderősfalván István kovács, Orosfaluban Peták kovács, Szőlőelak faluban Balázs kovács, Nagy Pád faluban 2 Albert kovács, Látrány faluban Bálint kovács, Keresztur faluban Gál kovács.

--- --

A törökök kiűzötése után a XVII-XVIII. szd-ban kezd kialakulni a somogyi erdők között fekvő helyiségekben a fát értékesítő és feldolgozó kézműves réteg. Homokszentgyörgy, Pusztaszentmárton, Kálnánca lakói faabroncsokat készítettek, Okorág lakói többnyire

bognárok voltak. A szentiaiak faszerszámokat készítettek.

A földesuri birtokokon a fafeldolgozó iparágak közül egy deszkametsző malom létesítéséről van tudomásunk, melyet 1791-ben építettek a Rinya folyón. Ez az uradalom többször adott el deszkát az 1800-as évek elején és ezért Barcson egy vas és fa "depositoriumot" állítottak fel, amely a fatermékek könnyebb értékesítését szolgálta. A piarista kusztodiátus 1812-ben Dörgicssén állíttatott fel egy fűrészmalom üzemet. /"Serre assorum!/"

A legjelentősebb erdei mellékiparág ebben az időben Somogyban a hamuzsírforrás volt. A XVIII. szd.-ban a hamuzsírnak igen jó piaca volt külföldön is. A hamuzsirt / szénsavas káli / jól hasznosították a vegyiparban, textiliparban egyaránt. / Szappan, üveggyártás, festés, fohérités, gyapjamosás./ Szállították Ausztriába, Morvaországba, Sziléziába, Lengyelországba, Itáliába, Németországba. Egy 1756-ban készült összesítés szerint megyénk területén 24 helyen, 90 kazánban évente több ezer mássa hamuzsirt állítottak elő. / Egy 1750-ben Mária Teréziához küldött jelentés első helyen említi megyénket a hamuzsír termelésben. Mássáncént 2 forintért árulták, az országos 5-7 forintos átlagárhoz viszonyítva itt volt a legolcsóbb.

A hamuzsír égetésével foglalkozó munkásokat "hamus betyároknak" hívták. A betyár szó ebben az értelemben nem meghatározott foglalkozást űző személyt jelentett, nem a mai szóhasználat szerinti rabló-fosztogató szegénylegényt. De még az előbbi szóhasználat sem fedi teljesen a szó jelentését, mert a hamus betyárok a hamuzsírégetéssel kapcsolatban szakértelemre tettek szert és valószínűleg hivatásszerűen űzték ezt a mesterséget. Az egyik zseliczi korabeli okirat szerint pl. "betyárként" szolgálta a vállalkozót.

Az erdei mellékiparágak közül a helytartótanács kérelmére a megye 1806-ban összefoglaló jelentést készített a területén folyó szurokégetésről. A "kalamász" vagy kátrány és a faecot, a fa száraz lepárlásának két mellékterméke. Festetics József jelentése szerint a zseliczi erdőségeken folytatták ezt az erdei mellékipart, valamint a mozsgói és a kaposvári uradalomban is. A szurkot és a kalamászt Bács megyében, Veszprémben és a Bánátban értékesítették.

A XVIII. szd. második felétől vannak adataink a téglá és mész-

égetésre. Az első ilyen telepek Eszterházy, Festetics és Szóchenyi birtokain alakultak, valamint Tihany és Balaton környékén. Somogy megyének ebben az időben már két u.n. ipari üzem is volt; a Festetics uradalomához tartozó szentlukai üveggyár és a Battyányi uradalomhoz tartozó lukai üveggyár. / Tányér és pohárkészleteket készítettek. /

A megye területén élő iparosok nagy része maga dolgozott kis műhelyében. A nagyobb uradalmakban azonban telepítettek iparosokat; így települt be a XVIII. sz. végére Csurgón egy külön városrész, melynek iparos-lakói megalapították Uj-Csurgót.

A XVII. és XVIII. sz. Somogyban már az iparosodás utját jelzi. A XVIII. sz.-ben kezd kibontakozni leginkább a megye mezőgazdasági jellegű ^{nu}ipara. Ennek legősibbje a malomipar. 1715-ben még egyetlen kétkerékű malom őrlötte a gabonát a Kapos vizén. 1720-ban már több kis "potyogó" malom / alul és fölülcsapó egykerékű vizimalom / után szedte a cenzust az Eszterházy uradalom. 1720-ban már 83 malmot tartottak számon a megyében, és egy évszázaddal később már 279-et. A vizimalom mellett használtak - korabeli okiratok szerint - " sok marhát kintó száraz malmot " is.

A malmok többsége földesuri tulajdon volt, melyet bérbe adhatott, vagy - a parasztek malmát is elvehette a " becsár " kifizetése után.

A malmok másik típusa az olajütő malom volt. Csurgó közelében két olajütő malom működött / Inkoy és Lilienfeld birtokán/. Ezenkívül még Köröshelyen, Marcaliban, Szomszomban, Hárságyon, Rinyaszentkirályon és Kaposváron voltak olajütők. / A mernyei leírása fennmaradt: " ... vagyon benne egy nagy kerék, melyet ló húz, ez akad a másik kerékbe, hol tengelyen fogják két tömőfát felemelik és leejtik a fészekbe, a fészek jó vassal meg van csinálva, ugyanott kis konyha, hol megmelegítik a kendermagot, lenmagot, ropcsmagot, tökmagot ... következik az olajfűző konyha v... mellette olajtartó kamra." /

A vedgyümölcs feldolgozásához ebetűtő malmot vagy sejtőt használtak. / Dobszai gyümölcstörő malom. /

A gabona, gyümölcs, burgonya feldolgozására jelentős iparrággá fejlődött megyénkben a szeszgyártás. A több kisebb szeszfőzde mellett jelentős volt a Czindery László tulajdonában lévő kalmáncsai szeszgyár, mely évente 2000 akó szeszt szolgáltatott, továbbá a varászlói uradalom pálinkaégetője és a miháldi pálinkagyár, mely még 1848-ban is működött.

Somogyban ezidőtájt kísérleteztek cukorgyártással is. 1838-ban

Czindery László Szigetváron cukorgyárat létesített, mely évente 25 - 30.000 mássa répát dolgozott fel. / A Limberger-rendszerű gyár 1848-ban megszűnt./

Az 1840-es évek elején még egy cukorgyárat akartak felállítani Dombón, de ez csak terv maradt.

Ezekben az években Szillben / Somogyzil / szivarkagyárat létesítettek. A kender és len feldolgozása házilag történt. 1765 táján Kaposvár mellett volt egy kalló-malom, melynek napszámosai ismeretlen okból elvándoroltak.